

HADTÖRTÉNETI EREKLYÉK A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN.

Első közlemény.

Ugyanezen cím alatt ismertette ezelőtt 22 évvel néh. Majláth Béla a «Hadtörténelmi Közlemények» első évfolyama 2-ik füzetében azokat a M. N. Múzeum birtokában levő fegyvereket s egyéb emlékeket, melyek vagy egyes személyiségekhez, vagy pedig bizonyos hadi eseményekhez fűződnek.

Azt hisszük, nem végzünk fölösleges munkát, ha megint kezdünk ilyen sorozatot. Huszonkét év alatt sok újabb ilyenemű emlékekkel gyarapodott a múzeumi fegyvergyűjtemény; ilyenek pl. Balassa Menyhért (+ 1568) felső-magyarországi kapitány szablyája; Thury György puskája; II. Rákóczi György erdélyi fejedelem azon diszes szablyája, melyet 1849-ben az erdélyi nők Bem J. tábornoknak ajándékoztak, majd az oroszok kezébe került s visszaajándékozta a nemzetnek II. Miklós orosz czár az 1896-ik évi ezredéves kiállítás alkalmából; ugyanekkor kapta meg a múzeum Kossuth Ferencz útján a Kossuth-család ajándékából Kossuth Miklós (+ 1661) turóczmegyei alkapitány temetési zászlaját s török fogságban hordott bilinesét, Ocskay Mária bárónőtől Ocskay László kurucz brigadéros tarsolylemezét, aztán a vadásztörténeti kiállítás anyagából gyarmati gróf Balassa Pál (+ 1770) főpohárnokmester és gömöri főispán puskáját; Pretzner Karolin is ugyanezen alkalomból ajándékozta ide a «legvitézebb huszár», vitézvári báró Simonyi József, a francia háborúk híres huszár őbesterének kardját, pisztolyait és kócsagját; már előzőleg megszerezte a múzeum a gr. Daunféle vötteai fegyverek közül azon vaspánczélos lovagbábot és négy vasinget,

melyek a Zrinyiek csáktornyai fegyvertárából, gr. Zrinyi Miklós, a nagy költő és hadvezér fia, a zalánkemeni ütközetben elesett gr. Zrinyi Ádám (+ 1691) halála után egyéb ingóságaival együtt kerültek özvegye, gr. Lamberg Mária Katalin s az ő révén örökség útján a gr. Daun-család birtokába. Ezekhez járulnak az 1848/49-ki szabadságharczból származó hadi ereklyék.

De ezeken kívül a régebbiek közt is volt több olyan fegyver, mely kikerülte Majláth figyelmét; igaz, hogy egy részük a fegyverek újabb rendezése előtt, hely hiányában évtizedek óta el volt temetve a félretett tárgyak között, de a kiállítottak sorából is elmaradt több darab. Ilyen pl. a Kinizsi Pál vásonkői sírjában lelt kard és vasing mellett sodronyos vassapkája. A Drégely vár 1552-ki ostromából származó két szakállas közül csak az egyiket írta le Majláth, a mohácsi csataterén talált szakállasokról egyáltalán hallgatott. A XVI. századbeli diszpallosok közül csak Báthori Istvánét hozza fel, ezt is a Jankovich-féle fegyverek lajstromának téves meghatározása által félrevezetve a híres lengyel király és erdélyi fejedelemmel köti össze, holott a lajstrom azt is hozzáteszi, hogy Báthori J. nyirbátori sírjából való, kétséget sem szenved tehát, hogy az ecsedi ág utolsó férifisarjadékának, Báthori István (+ 1605) országbíró és somogy-, szabolcs- és szatmármegyei főispánnak volt a kardja. A másik Majláth által nem említett diszpallost még 1813-ban ajándékozta a múzeumnak a báró Sennyey-család, melynek hagyományai szerint Sennyey Pongrácz erdélyi tanácsúr kapta ajándékba a décsi török basától, midőn 1601-ben Rudolf császár megbízásából Erdélybe utazott. Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemnek megvan a múzeum birtokában kardja is, nemcsak ékkövekkel kirakott diszbuzogánya; egy másik fejedelmi buzogány pedig Báthori István fejedelemé volt a hagyomány szerint. Kamuthy Balázs (+ 1638) kardja Duló Gábor korponai kapitányé volt, csak a pengére vésett KAMVTHI névből következtetünk arra, hogy előbb talán Kamuthy Balázsé volt. Farádi Vöröss Pál csobánczi kapitány mellvértjén és bárdján kívül 1811—1814 közt a múzeumnak ajándékozta egyik ivadéka Vöröss Ferencz ősenek fogas törét, vaskeztyűjét, sarkantyúját s azon dragonyos tisztí kardját is, melyet 1686-ban Buda visszavételekor kapott

emlékbe egyik skóciai bajtársától. Szintén a régebbi szerzemények közé tartozik még Vörös Balázs cseszneki kapitány és Kapy Sándor nagykállói kapitány buzogánya. Kemény János erdélyi fejedelemnek nemcsak nyerge, lószerszámaához tartozó kantára és szügyelője került Jankovich gyűjteményével a múzeumba, hanem ékkövekkel kirakott zománczos kardja s tatár rabságából magával hozott csákánya s rubinokkal diszitett aranyozott ezüst lemezes bunkós fejű csontbuzogánya is. Itt említem meg a gróf Montecuccoli R. császári hadvezérnek tulajdonított ezüst sodronyinet, mely a Jankovich gyűjteményéből való, de a lajstrom nem mondja kié volt; a hatvanas években úgy szerepelt, mint Hunyadi János huszáringe; mielőtt Jankovichhoz került, már 1821-ben meg akarta vásárolni egyik erdélyi főúri családtól a M. N. Múzeum és pedig, mint II. Rákóczi György erdélyi fejedelem pánczélingét, a nádor azonban nem tartotta a múzeum méltóságával megegyeztetetőknek, hogy közadakozásból szerezzék meg s így egyelőre abba maradt a dolog; nem tudom, mi alapon tulajdonították a nyolczvanas években a keleties izlésű, aranyozott ezüst csillagokkal, nappal s félholddal diszitett ezüst sodronyinet Montecuccolinak, minek következtében Majláth is az ő személyéhez fűzi? A föntebbiek szerint II. Rákóczi György hadi ereklyéi közé kell számítanunk.

Nagyon természetes, hogy az új rendezés miatt más helyre kerültek az egyes tárgyak, mint a hol előbb voltak, úgy hogy ha a Majláth-féle lajstrom után keresné valaki az ott felsorolt fegyvereket, egyiket sem találná a Majláth által megjelölt helyen. Ez is a mellett szól, hogy nem fölösleges egy újabb lajstrom összeállítására a múzeum hadtörténelmi ereklyéiről.

Három elefántcsontnyereggel kezdem meg a sorozatot, melyek kétségkívül a XV. század első feléből valók s bár német mesterek készítményei, alakjuk magyaros, abból az előre hajló magas orrú s hátrafelé dülő és szívalakban kivágott alacsony hátú tipusból, mely már a Kolozsvári Márton és György által IV. Károly császár és cseh király megbízásából 1373-ban készített prágai Szent György-szobron is látható. Ez lehetett az a magyar tornanyereg, melyről azt írja az 1432-ben, Szentföldről a Balkánon át visszajövet nálunk is időző francia Bertran-

don de la Brocquière bourgognei lovag, Jó Fülöp burgundi herceg főlovászmestere, végig nézve Budán egy lovagjátékot, hogy a küzdők «az ország szokásai szerint» kis lovakkal és alacsony nyergekkel vettek részt a tornában, a minek az szokott a vége lenni, hogy összecsapáskor mindkét fél, vagy legalább is egyik földre esett s ezért az volt a nyertes, ki legbiztosabban ülte meg a lovat.¹ A nyugati szabású tornanyergek ép ellenkezőleg magas hátúak voltak s karosszék alakban elől-hátul körülfogta kápájuk a derekat.

Összesen 20—21 elefántcsontnyereg ismeretes² s e közül csak néhány készült a nyugati tornanyergek mintájára, a többi alacsony hátú s ezeknek egy-kettő kivételével annyira egy a jellegük, hogy nagyon szűk körre kell szorítanunk készítésük helyét és idejét. Már most számbaveendő, hogy nemcsak az alakjuk magyaros, hanem négyet egyenesen a középkorból fennmaradt magyar ereklyék közé kell számítanunk; egy ugyanis a hg. Batthyány-család körmendi kastélyában van;³ egy másik szintén a Batthyányaké volt s úgy emlegették, mint Mátyás király nyergét, gr. Batthyány Kázmér 1849-iki magyar külügyminiszter elkobzott ingóságai közül került gr. Zichy János ajándékaként a M. N. Múzeumba; egy harmadik a Rhédey-család birtokában volt századokon át, mignem gr. Rhédey Lajos szintén a M. N. Múzeumnak ajándékozta; a negyediket Jankovich Miklós gyűjteményével szerezte meg a múzeum, Jankovich birtokába pedig a XIX. század elején Bukarestből került, hol előbb a bukaresti székesegyházban őrizték, melynek oláh hagyomány szerint Zsigmond király ajándékozta a nikápolyi ütközet után. Zsigmond bátyjáié, Venczel német császáré és cseh királyé volt egy ötödik nyereg, melyet a bécsi udvari gyűjteményben

¹ Szamota István: *Régi utazások Magyarországon*. 96. l.

² Schlosser J. *Elfenbeinsättel des ausgehenden Mittelalters*. (Jahrbuch d. Kunsthist. Samml. d. a. Kaiserhauses. XV. k. 1894. 260.)

³ U. o. 271. l. fig. 8. — Kárász Leo: *Elefántcsontnyergek*. (Arch. Ért. XIX. 1894. 57. és 59. l. 7. és 8. ábra). — Szendrei J. *Magyar hadtört. eml.* 1896. 256. l. 838. sz. és *Magyarország tört. emlékei az 1896. évi ezredéves orsz. kiáll.* Szerk. Czobor B. I. r. 193., 194. s köv. l. 231. ábra. Nemes-Nagy: *Magyar viseletek története*. Budapest, 1900. 43. t. 9. ábra.

öriznek s évszázadok óta az uralkodóház tulajdona;¹ alakja ugyanolyan, mint amazoké, a domborműves faragványok virágmotívumokon kívül itt is a Szent-György legendából és szerelmes párokból állanak, rajta van aztán a német birodalmi és cseh czímer.

Úgy tetszik, mintha valami szorosabb kapcsolat volna e nyergek készítése és a Luxemburg-házbeli uralkodók között, a minek legkevésbé sem mond ellent az a körülmény, hogy nemcsak a gr. Rhédey-, hg. Batthyány- és Venczel-féle nyereg fölírata német, hanem a két londoni, a gr. Enzenburg tratzbergi tiroli várából való bécsi, a bolognai museo civicoi, a firenzei museo nazionalei és braunschweigi hercegi muzeumi nyereg is az. A magyaros alaknál fogva Zsigmond magyar királyra gondolhatunk első sorban is, hogy ő készítette e nyergeket, ha mindjárt rajnamelléki mesterekkel is. A kivitelben érvényesülhetett technikájuk és izlésük, de a nyereg formájára és a faragványok tárgyára nézve a megrendelő adta meg az irányt. Az pedig csak olyan ember lehetett, ki német császársága idejében is első sorban magyar királynak tartotta magát, éveken át tartó külföldi barangolásai alatt folyton magyar főurakkal vétette magát körül s a kinek a sárkányölő Sz.-György iránti különös tiszteletét mutatja az, hogy a Róbert Károly által alapított Szent György lovagrendet «sárkányrend» név alatt újra feltámasztotta 1408 decz. 12-iki alapító levelével. Az új lovagrend feladata volt a hitetlenek és eretnekek elleni küzdelem, különösen a huszita eretnekség kiirtása, a minek symbolumául szolgált a rend jelvénye, a hátán keresztet hordó sárkány.

A sárkányrend első osztályába 24 magyar és külföldi lovag tartozott; 1431-ben közéjük vette az akkor Nürnbergben időző Zsigmond Vlad Drakul oláh vajdát is, ki védelmet keresett nála a török ellen; ez aztán megmagyarázza, hogyan kerülhetett Bukarestbe a Jankovich-féle nyereg.

De ebből egy más következtetést is vonhatunk le, azt t. i., hogy e disznyergek jobbára olyanok, melyekkel azon magyar

¹ Schlosser id. m. 260. s köv. l. XXVII—XXVIII. tábla.

és egyéb előkelő személyeket ajándékozta meg Zsigmond, kiket a sárkányrend lovagjai közé vett föl.

Mert talán mégis csak kell valami jelentőségének lenni a nyergek magyaros alakjának, a mit különben Rómer is kiemelt a múzeumi nyergek ismertetése alkalmával,¹ sőt Boenheim is megemlít.² Abból a 14 elefántcsontnyeregből ugyanis, melyet legalább rajz után ismerek, csak kettő tartozik a nyugati típusú tornanyergek közé, ú. m. az Ambrasi fegyvergyűjteményből való bécsi udvari³ s a firenzei Museo Nazionale egyik nyerege,⁴ míg 12 nemcsak hogy magyaros, hanem mindegyiknek jellemző sajáttsága, hogy a szivalakban kivágott alacsony hátú típusból valók.

Ezek a három M. N. Múzeumin, a körmendi hg. Batthyány-félen s a bécsi udvari gyűjteményben a Venczel cseh király-féle nyergen kívül a következők: ugyancsak Bécsben az E. Miller Aichholz-féle Milanoban szerzett s az Eggerféle, gr. Enzenberg Ferencz tratzbergi várából való nyereg, Londonban a South kensingtoni múzeumi a Meyrick gyűjteményben, Compiègne melletti pierrefondi várban levő III. Napoleon fegyvergyűjteményéből, melynek orrán feltalálható a körmendi nyereg * jegye

¹ A Jankovich-féle nyeregről írja: «Die Gestalt der Sättel ist die ungarische, die nicht allein heute als eine der zweckmüßigsten weit verbreitet ist, sondern auch im Mittelalter von Osten nach Westen sehr verbreitet war.» Abban azonban tévedt Rómer, hogy a XIV. század végén ismeretlen volt ez a forma. Ellenkezőt bizonyít a magyar művészek által készített prágai Sz. György szobor. (Mittheil. d. Central Comm. X. 1865. I. lap.)

² Tulajdonképp csak czéloz rá a Jankovich-féle nyereg ábrájánál, mikor azt mondja: «Von Polen und Ungarn aus fand die orientalische Art der Pferdeüstung zuerst in Deutschland Eingang; in Österreich leiten die ersten deutlichen Spuren davon ins 14. Jahrhundert zurück». Elmondja aztán a keleti és német nyergek szerkezete közti különbséget. (Handbuch der Waffenkunde. 206. s köv. l.)

³ E. von Sacken: Die vorzüglichsten Rüstungen der Ambrasersammlung, Wien, 1862. Bd. II. Taf. XLIX.

⁴ Schlosser J. id. m. 276. l. fig. 11. — Harmadik a modenai R. Galleria Estense, estei czímerrel, pápai kulcsokkal s latin fölirattal ellátott «Krippensattel», mely Schlosser J. (U. o. 272. l.) Ercole herczegé (1471—1505) volt.

is, továbbá Milanoban a hg Trivulzio-féle, Bolognában a Museo Civicoi s Fizenzében a Museo Nazionale második nyerge.¹

Az egyes nyergek a következők:

1. A *Rhédey-féle* elefántcsontnyereg tele van domborműves faragványokkal, ú. m. lándzsáját a sárkány torkába döfő Szent Györggyel, enyelgő szerelmes párokkal, némelyik mondatszalogot tartva «hof mit lie», «ich hof», «mit lieb» fölirattal, meztelen vagy zenélő alakokkal, angyalokkal, majmokkal, sárkányokkal, a nyereghát egyik mezejében négykézlábon álló szakállas férfiú nyargaló nővel, kezében mondatszalogot tartva, melynek fölirata: *Ich liebte dich*. A nyereg első leirója, Müller F. J. (Cimeliotheca 65. l. 54. sz.) azt jegyzi meg róla, hogy úgy látszik, inkább csak díszítésre, mint rendes használatra alkalmas; szokásban volt ugyanis Magyarországon ünnepélyek alkalmával feldíszített lovakat vezetni; talán azon alkalommal használtatott hasonló czélra, midőn Zsigmond király leányát Erzsébetet eljegyezte Albert osztrák herczeg, mit Budán nagy ünnepséggel ültek

¹ Schlosser id. m. 266. l. fig. 4. Mittheil. d. Central Commission. XVIII. 1873. 207., 208. lap. Fig. 85. Engraved Illustrations of ancient Arms and Armout etc. dr. Meyrick, by Joseph Skelton, London. 1830. vol. II. Pl. CXXVII. fig. 1. Viollet le Duc: Dictionnaire du Mobilier français. Paris, 1869. vol. III. 447., 449. lap. Schlosser id. m. 273. l. Fig. 9., 274. l. Fig. 10. és 277. l. Fig. 12. Ezek sorába tartozik még négy «Bocksattel», ú. m. a gróf Nieuwerkerke-féle Párisban, aztán a berlini Zeughausban a Károly porosz herczeg gyűjteményéből és a Montbijouai várból való részint alakos jelenetek nélküli, részint durva faragványú két nyereg (az utóbbi nem elefántcsontból, hanem fából készült), s a braunschweigi hgi múzeumban levő (l. Schlosser id. m. 265. l. Demmin Aug. Die Kriegswaffen. 4. kiad. Leipzig, 1893. 6844. l. 15. sz.) (Cimeliotheca Musei Nationalis Hungarici. Buda. 1825. 65. l. 54. sz. — Römer Fl. Prunksattel im National Museum zu Pesth. Mittheilungen der k. k. Central Commission. Bécs, X. k. 1865. 1—8. lap, fig. 1—3. — Julius von Schlosser: Elfenbeinsattel des ausgehenden Mittelalters. Jahrbuch d. Kunsthist. Sammlungen. Bécs, XV. k. 1894. 268—270. l. Fig. 5—7. — Kárász Leo: Elefántcsontnyergek a N. Múzeumban. Arch. Ért. XIV. k. 1894. 53—59. l. 1—6. ábra. Radisics Jenő: Magyar műkincsek. Budapest, 1896. I. k. 5. (I4.) tábla. — V. ö. Nemes—Nagy: Magyar viseletek tört. Budapest, 1900. 147. és 232. lap, 211. jegyzet. — Boeheim Wendelin: Waffenkunde. Leipzig, 1890. 206. lap. fig. 225.)

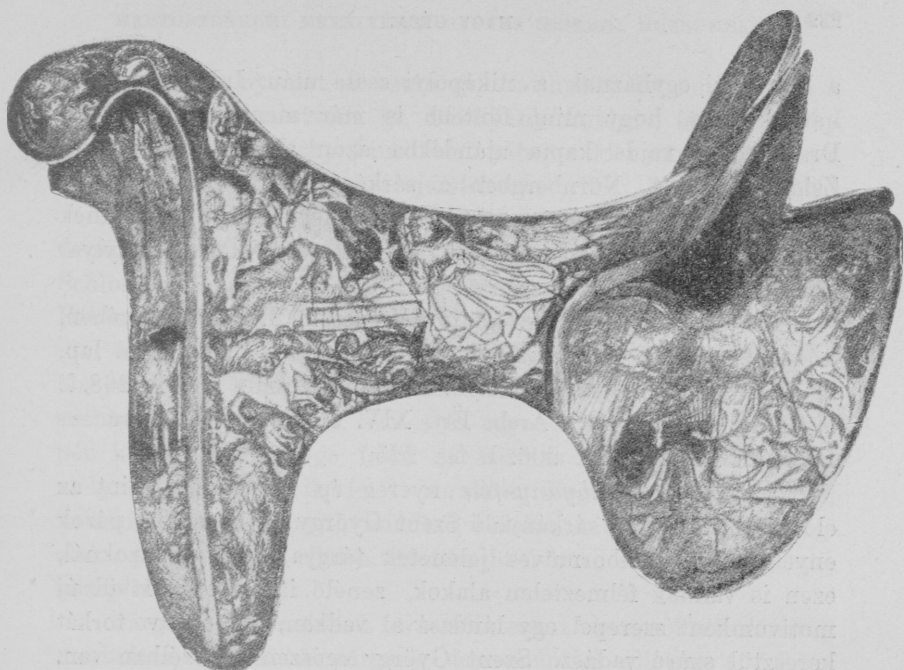
meg; mások azt mondják, hogy II. Lajosé volt. Szerinte hihe-
tőleg augsburgi készítmény, de ha német izlésre mutatnak is
jellege és vésetei, Müller is magyarosnak tartja az alakját s
menyegzői jellegéből következteti, hogy olyan alkalomra készült,
midőn a magyar királyi udvar és az osztrák ház közt volt
valami egybekelési ünnepély. A nyeret 1810-ben ajándékozta
a nemzetnek kishédei gr. Rhédey Lajos azon alkalommal,
midőn a múzeumi tárgyakat a Magyarország területére benyo-
muló francziák elől 1809 június 14-én Nagy-Váradra szállították
s ott maradtak 1810 márczius 7-ig.

Ki van állítva a régiségtári IV. terem IX. szekrényében.
8. sz. a. (Rómer H. Mith. d. Central Comm. X. k. IV—VI. l.
Fig. 2. — Schlosser J. Jahrb. d. Kunsthist. Samml. XV. 270. l.
7. ábra. — Kárász L. Arch. Ért. XIV. k. 58. lap, 5—6. ábra.
Radisics J. Magy. műkincs. I. k. 5. tábla).

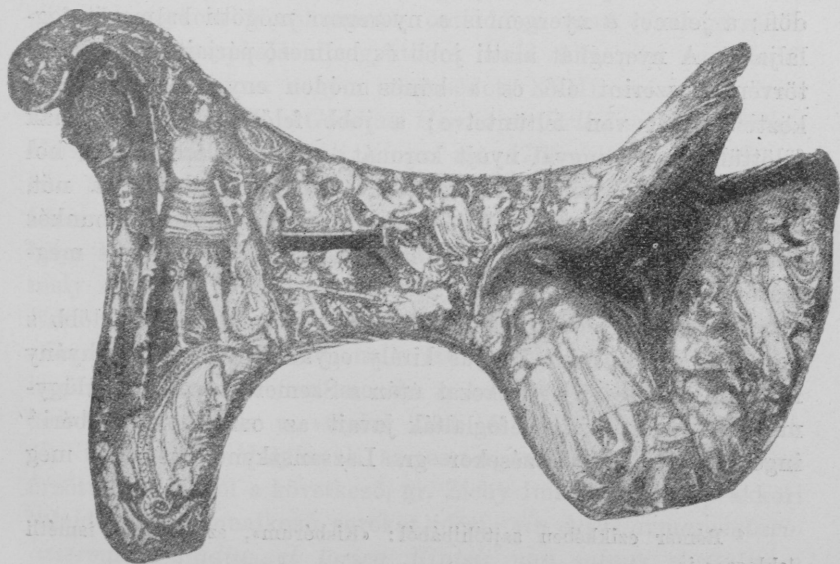
2. A *Zsigmond ajándékából származtatott bukaresti, vagy
Jankovich-féle nyereg* is gazdagon el van látva faragványokkal;
itt is megtaláljuk Szent Györgyöt s ugyancsak a nyereg mögötti
balfelöli mezőben, csak hogy lóháton ül s úgy tiporja le a
sárkányt, melyre kivont karddal akar sújtani, egészen páncél-
ban van, fején vaskalappal; a legendából megvan a térdeplő
királyleány is, úgy szintén a helyet jelző kastély; lantoló
angyal, aztán zenélő pár, ú. m. lantoló férfi s kézi orgonán
játszó nő mellett ismétlődnek a szerelmes párok különböző
fantasztikus alakokkal, egyszarvúval, szőröstestű alabárdos vagy
oroszlánnal küzdő s paizsul álarczot tartó vademberrel, sárká-
nyokkal, marakodó kutyaikkal. Szent György fölött mondatsza-
lagban a nyereg orrán: *Da pacem domine* latin fölirat olvasható.
A faragvány nélküli részekben festés nyomai találhatók, a mit
más elefántesontnyergen is megállapítottak. Háta magasabb,
mint a másik két nyeregé.

Jankovich Miklós gyűjteményével került a múzeumba,
melyet az 1832/36-ki országgyűlés vásárolt meg, Jankovich pedig
egy oláh nemzetiségű bécsi ügynöktől vette, ki 500 forintért a
bukaresti székesegyház kincstárából szerezte s mint a fegyverek-
ről fölvetett Jankovich-lajstrom írja (l. Arm. Jankovich. 159.
Lelt. 6.), az oláhok állítása szerint Zsigmond király ajándékozta

A Jankovich-féle elefántsonnyereg a M. N. Múzeumban.

A gr. Batthyány-féle elefántsonnyereg a M. N. Múzeumban.

a bukaresti egyháznak a nikápolyi csata után. Inkább gondolhatunk arra, hogy mint föntebb is már megjegyeztük, Vlád Drakul oláh vajda kapta ajándékba azon alkalommal, midőn Zsigmond 1431. Nürnbergben a sárkányrend lovagjává ütötte. Rómer és Kárász Leó valamivel későbbinek s olasz eredetűnek tartják a XV. század második feléből és Mátyás királylyal hozzák kapcsolatba.

Ki van állítva a régiségtári IV. terem IX. szekrényében, 3. sz. a. (Rómer Fl. Mitth. de Centr. Comm. X. k. 1—4. lap, fig. 1. — Schlosser J. Jahrb. d. Kunsth. Samml. XV. k. 268. l. 5. ábra. — Kárász S. Arch. Ért. XIV. 56. lap. 1—2. ábra. — Boeheim H. Waffenk. 206. l. fig. 225.)

3. A *gr. Batthyány-féle* nyereg ép oly díszes, mint az előbbieket s itt is a sárkányölő Szent György és szerelmes párok enyelgése a domborműves jelenetek tárgya, mint amazoknál, ezen is vannak félmeztelen alakok, zenélő ifjú s ezen kívül új motívumként szerepel egy lándzsával vadkan, vagy medve torkát keresztül szűrő vadász. Szent György egészen pánczéban van, de feje födetlen, a sárkány fölött áll s míg jobbjaival kivont kardot emel sújtásra, baljával lándzsáját a sárkány nyakába dőfi; a jelenet e nyergen is a nyeregorr mögötti balmezőt foglalja el. A nyereghát alatti jobb és balmező párjaiban az isteni törvények szerint élő és a bűnös módon enyelgő szerelmesek közti ellentét van feltüntetve; a jobb felől imádkozó párnak fölöttük lebegő angyal nyújt koronát, míg a balfelőli párt, hol a férfi alighanem valami kendővel akarja elcsábítani a nőt, nagyfogú, kecskeszarvú és denevérszárnyú sátán fenyegeti bunkós bottal. Ez is be volt festve; a kápa hátán a bőrboríték is megmaradt.

A nyereg *gr. Batthyány Kázmér* tulajdonában volt előbb s úgy emlegették, mint Mátyás király egykori nyergét. Batthyány K. a függetlenségi nyilatkozat után a Szemere-kormány külügy-minisztere volt, ezért lefoglalták javait az osztrákok. Kisbéri¹ ingóságainak elárverezésekor *gr. Lazsanszky*né vásárolta meg

¹ Rómer cikkében sajtóhibából: «Kisbérum», ezt azután ismétli Schlosser is.

40 forintért a nyeret, ő aztán gr. Batthyány Istvánnak adta s tőle került unokatestvére, gr. Batthyány Antónia, férj. gr. Zichy Károlyné fia, gr. Zichy János birtokába, a ki aztán 1862 szept. 19-én a M. N. Múzeumnak ajándékozta. (Rég. Napló 94/1862.)

Ki van állítva a régiségtári IV. terem IX. szekrényében, 6. sz. a. (Rómer Fl. Mitth. d. Comm. X. k. 6—8. l. 3. á. — Schlosser J. Jahrb. d. Kunsth. Samml. XV. k. 269. l. 6. á. — Kárász L. Arch. Ért. XIV. 56. l. 3—4. ábra).

4. *Kinizsi Pál* (+ 1494) országbíró és temesi főispán, Mátyás király híres vezérének kardja. Majláth B. tévesen mondja szablyának, mert kétélű, széles és egyenes pengéjű pallos, közepén körülbelől a penge felén át hármas vércsatorna húzódik, melynek végén egyik felől berakott sárgaréz farkasjegygyel, valamivel föntebb pedig mindkét oldalon két-két beütött virág-alakú jeggyel van ellátva. Hossza 88·5 cm., szél. tövén 5 cm., közepén 4·5 cm.

Sárgaréz fölszerelésű s elefántcsont lemezekkel borított markolata, úgyszintén sárgaréz lemezpánttal ellátott s fekete-bőrrel bevont fahüvely a XVIII. század első tizedeiben készült.

Találták Kinizsi nagyvázsonyi (Veszprém m.) sirjában, a pálosok egykori templomának omladékai alatt vasingével és sodronyos vassapkájával együtt. A kard hüvelyén egy darab ráragasztott papíron nagyon elmosódott XVIII. századbéli írással ezek olvashatók: «*Gladius Herois et Bellilucis/sub Mathia Corvino celeberrimi/Pauli Kinysi an. 1768 (illetőleg 1708.) in eius tum/ba repertus quae et nunc in ca/stello Zichyano Vasonköviensi asservatur* (Kinizsi Pál, a Corvin Mátyás alatti igen híres hős és hadvezér kardja, találatott sirjában 1768. évben, mely sir most is megvan a Zichy-féle vásonkői kastélyban).» Ezen az alapon a kard első leírója, Müller Jakab Ferdinánd a «*Cimeliotheca Musei Nationalis Hungarici*» 89-ik (helyesen 83.) lapján, 4. sz. a. 1768-at mondja a találás évének. De ez tévedés. Rómer Flóris a «*Györi Tört. és Rég. Füzetek*» II. köt. 59. lapján Bél Mátyásnak az esztergomi érseki könyvtárban őrzött kéziratából a következő, gr. Zichy Imrere, Vázsony akkori tulajdonosára vonatkozó sorokat idézi: «*in cujus armamentario asservatur gladius et lorica Kinisii non minus et statua e*

rubro marmore. (Kinek fegyvertárában őrzik Kinisi kardját és pánczélingét, nemkülönbén vörös márványból készült szobrát.)» Mivel pedig Bél M. 1749-ben, gr. Zichy Imre árvai főispán (1684-ben már vázsonyi kapitány) 1746-ban halt meg, a kardot 1768-nál jóval előbb kellett találni. Csakugyan nagyító üveggel végzett tüzetesebb vizsgálat után a kardon levő XVIII. századbeli fölirat évszáma nem 1768-nak, hanem 1708-nak olvasandó. Ekkor dúlták föl kincskeresők Kinizsi sírját, mit Fényes Elek ekkép ad elő «Magyarország Geogr. Szótára» IV. köt. 280. lapján: «a sir az omladékok alá levén temetve, sokáig sértetlenül maradt, mignem némely kincskeresők a sirt feldulván, a testeket kihányták. Kinisinek tetemei egy réz(?) sodronyból kötött mesterséges pánczélingben valának; mellette feküdt vitézül forgatott kardja. A sírdulás után az uradalmi főtiszt a tetemetek új koporsóban a kath. parochialis sz. egyház mellé eltemettette, a sirt fedező márványtáblát a Pusztavár falaiba berakatta, a pánczélos ing és kard pedig a felügyelői házba vitetett.» Csakhamar ezután készülhetett a kard új markolata és hüvelye, mert a markolat jellege az 1700—1720 körüli időre utal, míg az eredeti markolatot és keresztvasat Kinizsinek jelenleg gr. Zichy Jenő örökösének, Rafaelnek sárszentmihályi, vagy zichyfalvi kertjében levő siremléke tünteti föl.

A kardot a sírban lelt pánczélingrészszel és vassapkával együtt gr. Zichy Ferencz főpohárnokmester ajándékozta 1812-ben a M. N. Múzeumnak.

Újabbán az a nézet merült föl, hogy sem a kard, sem a pánczél nem volt Kinizsié. Azt írja ugyanis Gyarmathy Sándor a Budapesti Hírlap 1902 június 18-ki számának Kinizsi síremlékéről szóló tárczájában: «Mint kuriózumot említjük meg, hogy a Múzeumunkban Kinizsiének mondott kard jóval későbbi időből származik. Nagyon valószínű, hogy a bécsi múzeumban őrzött pánczélvértet sem volt a Kinizsié.» Világos, hogy Gyarmathy urat a kardmarkolat és hüvely későbbi eredete vezette tévútra. Ki van állítva a régiségtárban a folyosó XVI. szekrényében 7—8. sz. a. (Cimeliotheca. 89, illetőleg 83. l. 4. sz. Lelt. 5. Győri Tört. és Rég. Füzetek. II. 1863. 58. l. 2. jegyz. és I—II. tábla. Hadtört. Közl. I. 1888. 189. l. 1. sz. — Arch. Ért. XIV.

1894. 319. l. 2. sz. és 321. s köv. — Gyarmathy Sándor. Buda-pesti Hirlap, 1902 jun. 18., ki hamisítványnak tartja s utána Gerecze P. A műemlékek helyrajzi jegyzéke. (Br. Forster Gy. Magyarország. Műeml. II. k.) 1009. l. és Békefi R. A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. (Lóczy L. A Balaton tud. tan. eredm. I. rész. II. szak.) 1907. 239. s köv., 243. l.

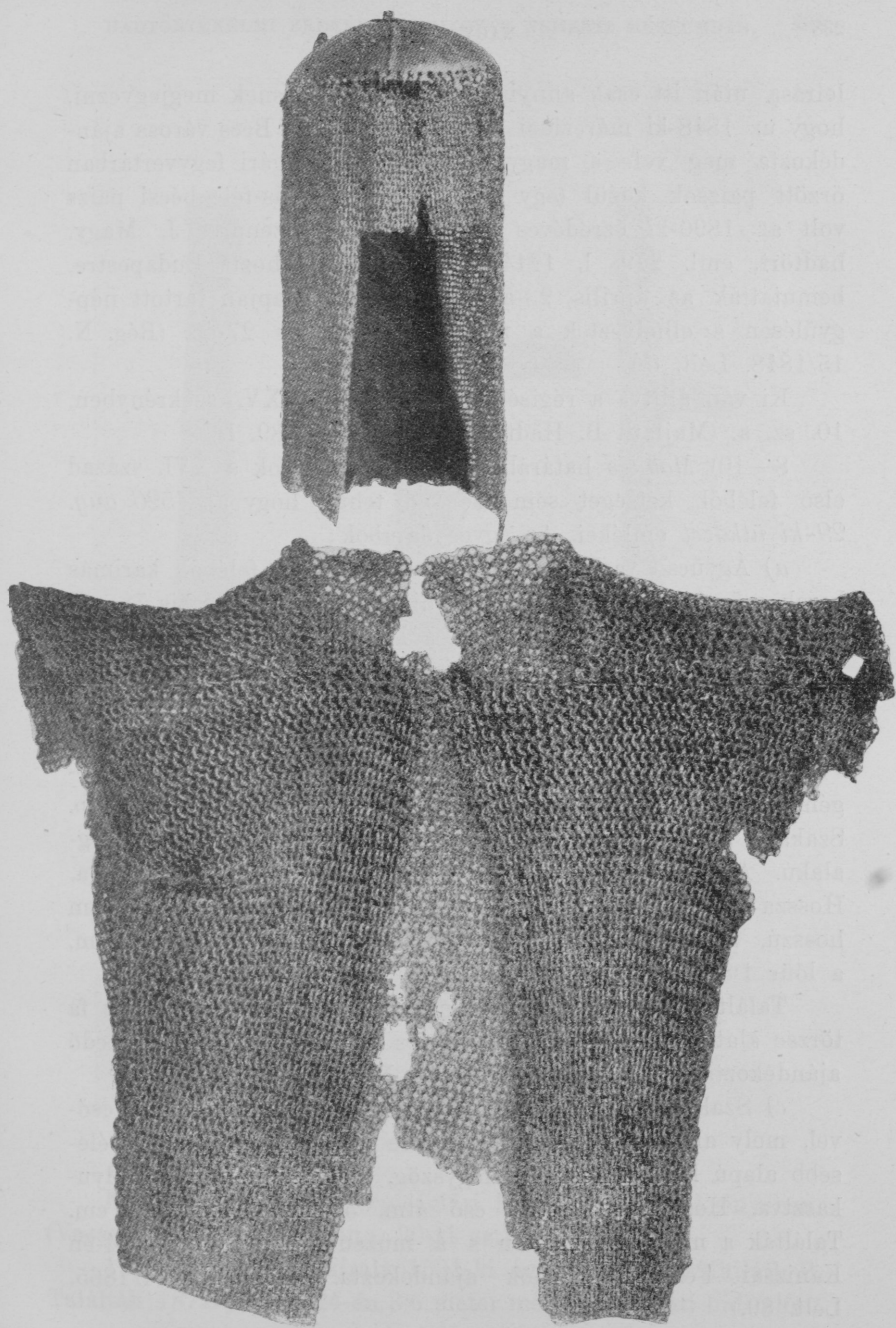
5—6) *Kinizsi Pál* vasinge és sodronyos vassapkája. Az alul 110, fölül 88 cm széles és 42 cm hosszú, elől végig nyitott, egyik vállán két, testén több helyen lyukas, durván kovácsolt vékony karikákból álló újjatlan vasinget már Majláth leírta a Hadtört. Közlemények 1888-ik évfolyamának 189-ik lapján. Az 1868/69-ben készült fegyvertári lajstrom a páncélok közt a 20-ik sz. a. említi, mint Vásonkőn, Kinizsi sírjában lelt csatainget, de nem hivatkozik régebbi naplószámmra. A Cimeliotheca pedig, mely először írta le a gr. Zichy F. által 1812-ben a Múzeumnak ajándékozott Kinizsi-féle ereklyéket, a kardon kívül csak vassapkáról és vassodronyból font ingujjról tud. Ezt írja ugyanis a 98. lapon: «11) *Aliud (t. i. caputium, sive tegumentum capitis) brevius, repurgatum, perinde autem ferreo capitis operculo munitum.* 12) *Manulea, etiam ex ferreis filis complicata, ad custodiendum brachium contra hostis impetum Duo haec frusta an. 1768 in Vásonkő ex sarcophago PAVL KINIZSI cum gladio Sect. III. §. V. num. 4. insinuato, excepta juere, et ab illustris. Familia Comitum Zichy Musco resignata.* (Másik sodronyos fejevédő, rövidebb, kitisztítva, a fejtetőn vasfödővel. 12) Ujj, szintén vassodronyból fonva, a kar védelmére az ellenség támadása ellen. E két darabot, a III. rész, V. §. 4. sz. a. említett karddal együtt Kinizsi Pál vásonkői sírjából vették ki, az 1768. (helyesen 1708-ik) évben s a mélt. gr. Zichy család a Múzeumnak ajándékozta.) A már említett 1868/69-ki fegyverlajstrom 22. száma alatt van fölvéve egy «vassodrony karikákból készült csataingnek hosszú ujja», melynek hiányzik minden további jelzése; mivel pedig e lajstrom a többi egy-két ilyen vasingujjnak eredetét is megemlíti, csakis ez lehet a Cimeliothecában Kinizsiének mondott «manulea» s nyilván a fegyverterem VII. szekrényében 37-ik sz. a. kiállított, minden napló- vagy leltári szám nélküli ingujj felel meg neki.

Kitünik ezekből, hogy a XVIII. század első felében Bél Mátyás által említett «lorica» (vasing) nem volt a gr. Zichy F. által 1812-ben ide ajándékozott Kinizsi-féle fegyverek között. 1863-ban azonban Rómernek a Győri Tört. és Rég. Füzetek II. köt. 56. s következő lapjain levő 2. jegyzete szerint az 1868/69-ki leltár 20-ik száma alatt leírt vasinget már Kinizsié-nek állították. Hogyan s mikor került a Múzeumba: nem mondja a leltár, de talán nem tévedek, ha az 1851-ki régiségtári napló 55-ik száma alatt szeptember 9-ki kelettel Todesco Edvard nagyvázsonyi földesúr küldeményeként bevezetett vasinggel azonosítom. Úgy történhetett a dolog, hogy valamikép visszamaradt a vasing Nagyvázsonyban, midőn aztán a szabadságharcz lezajlása s a magyar hadügyminisztérium engedelmével a budai fegyvertárból áttett pánczélokna és vasingeknek az osztrákok által való elvitele után számbavették, mi maradt a Múzeumban s észzevették, hogy Kinizsi emlegetett vasinge nem is került oda, nyilván utána járt a lelkes Érdy János és Kubinyi Ferencz, mi lett a vasinggel s ha megvan, megszerezzék a Múzeumnak. Az akkori viszonyok, a Múzeum többszörös megmotozása érthetővé teszik, miért van csak annyi bevezetve a 1851-ik évi régiségtári naplóba, hogy a vasing Todesco «nagyvázsonyi földbirtokos *küldeménye*» (tehát nem is «ajándéka») s miért keltik azt a hitet, hogy ez is az 1812-ki ajándékhoz tartozott; hiszen épen a Görgey által fölakasztatott gr. Zichy Ödön egy pár, a múzeumba áttett tárgya (főrendiházi kardja s egy török féldob) miatt tartottak egy ízben motozást az osztrákok.

A mi a sodronykarikákból készült fejtakarót illeti, a tetején levő alacsony félgömbalakú lemezfedőt nyolcz domború gerincz ugyanannyi mezőre osztja, s legfelső részén sárgarézlemezből készült tollszoritóval van ellátva. (Lelt. 31.)

Ki van állítva a fejtakaró és vasing a régiségtári folyosó XVI. szekrényében, 5. és 6. sz. a., a vasing uja pedig a IV. terem VII. szekrényében, 37. sz. a. (Cimel. 98. l. 11—12. sz. s a kardnál idézett munkák. L. még a Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene. Alapításának századik évfordulója alkalmából. Budapest, 1902. 150. l.).

7) *Mátyás király fekete seregének paizsáról* Majláth Béla

Kinizsi Pál vassapkája és vasinge a M. N. Múzeumban.

leírása után itt csak annyit tartunk szükségesnek megjegyezni, hogy az 1848-ki márcziusi napok hatása alatt Bécs városa ajándékozta meg vele a magyar nemzetet a polgári fegyvertárban őrzött paizsok közül (egy másik ilyen Mátyás-féle bécsi paizs volt az 1896-ki ezredéves kiállításon. K. Szendrei J. Magy. hadtört. eml. 279. l. 1214. sz.); küldöttség hozta Budapestre, bemutatták az április 23-án, husvét vasárnapján tartott népgyűlésen s elhelyezték a múzeumban április 27-én. (Rég. N. 15/1848. Lelt. 6.)

Ki van állítva a régiségtári folyosón, a XV. szekrényben, 10. sz. a. (Majláth B. Hadt. Közl. I. 1888. 189. l.)

8—10) *Mohács* határában talált szakállasok a XVI. század első feléből, kétséget sem szenved tehát, hogy az *1526 aug. 29-ki ütközet* emlékei. Az egyes darabok:

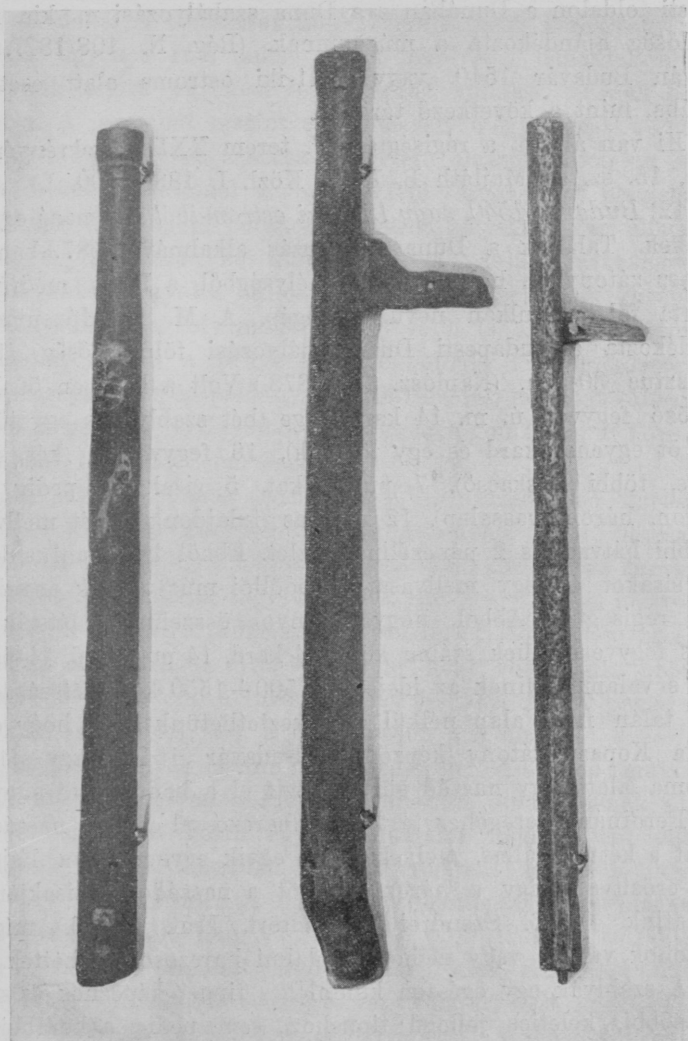
a) Ágyúcső vasból, a XV. század második feléből, karimás kerek csővel, hossza 82 cm, a gyújtólyuktól a cső végéig 78 cm. A cső átm. 5 cm, alján 5·6 cm, a lörés 2·5 cm, a fölcsereszé-
leg kiszélesdő gyújtólyuk 2·2 cm, súlya 9 kilogr. Vasuti hivatalos küldemény Mohácsról 1871 augusztus 18. (Rég. N. 219/1871.)

b) Szakállas vasból a XV. század végéről. Alul és a cső végénél vastagabb s nyolcz oldalú, középrésze kerek és vékonyabb. Szakálla a csővégtől 18·5 cm-re nő ki s hosszúkás háromszög-alakú. Alján oldalt 0·7 cm átm. gyújtólyukkal van ellátva. Hossza 81·5 (a legalján levő gombbal 83) cm. A szakál 8 cm hosszú, alapja 3·5 cm. A cső mélysége 78·5 cm, átm. 3·6 cm, a löőr 1·8 cm. Súlya 4·14 kilogr.

Találták a mohácsi szigeten Fudvár és Lök között egy fa törzse alatt. A múzeumnak Popovics György mohácsi kereskedő ajándékozta 1890 aug. 22-én. (Rég. N. 85/1890.)

c) Szakállas a XVI. század első feléből, karimás kerek csővel, mely alján átlyukasztott nyelvbe megy át. Szakálla szélesebb alapú hosszú keskeny négyszög, mely szintén át van lyukasztva. Hossza 89 cm, a cső átm. 5 cm, a löőr 2½ cm. Találták a mohácsi szigeten s a múzeumnak 1865 ápr. 4-én Kanizsai Ferencz mérnök ajándékozta. (Rég. N. 11/1865. Lelt. 89.)

Ágyuk a mohácsi csatatérről.

Ki vannak állítva a régiségtári folyosó XX. szekrényében.
(Vasárnapi Ujság 1908 aug. 30-ki sz.)

11) *I. Ferdinánd* király 1531-ki ágyúja. Leírta: Majláth B.
Találták 1877 június 24-én 3·6 méter mélyen a vasuti hid fölött,

a pesti oldalon a Dunában s a Duna szabályozási m. kir. felügyelőség ajándékozta a múzeumnak. (Rég. N. 108/1877. 3.) Nyilván Budavár 1540. vagy 1541-iki ostroma alatt esett a Dunába, mint a következő tárgyak.

Ki van állítva a régiségtár IV. terem XXIX. szekrényének alján, 15. sz. a. (Majláth B. Hadt. Közl. I. 1888. 190. l.)

12) *Budavár 1540. vagy 1541-ki ostromából* származó egyéb emlékek. Találták a Dunaszabályozás alkalmával 1873-ban, a Kopasz zátornynál, hol 8—9 láb mélységből, a Duna medréből kotorta föl a Vulkán nevű kotrógép. A M. N. Múzeumnak ajándékozta a budapesti Dunaszabályozási felügyelőség 1873 augusztus 30-án. (Naplósz. 182/1873.) Volt a leletben 56 különböző fegyver, ú. m. 14 kardpenge (hét szablya és egy töredék, öt egyenes kard és egy töredék), 16 fegyvercső (két szakállas, többi puskacső), 7 puskalakat, 5 sisak (és pedig két morion, három vassalap), 12 mellvas (tulajdonkép hét mellvas, a többi hátvas) és 2 pánczéling-részlet. Ebből 1877 június 8-án egy sisakot és egy mellvasat a gödöllői múzeumnak engedett át a régiségtár. Abból, hogy bizonyos összefüggés látszik az egyes fegyverneműek száma közt (14 kard, 14 puskacső, 14 pánczél) s valamennyinek az ideje az 1500—1550 közti félszázadra vall, talán nem alap nélkül következtethetünk arra, hogy ott, hol a Kopasz zátorny képződött, Budavár 1540. vagy 41-ki ostroma alatt, egy naszád sülyedhetett el a benne levő s nyilván Ferdinánd seregéhez tartozó 14 harcossal együtt; naszádra mutat a két szakállas, melyek közül egyik egyenesen a hajóra volt erősítve s így a három salapot a naszádosok sisakjának tarthatjuk. (V. ö. Szendrei J. Hadtört. Eml. 129. l.), míg a morionok vallon, vagy német birodalmi harcosoké lehettek.]

A szablyák egy egészen különleges típust képeznek és sem a későbbi, keleties jellegű tipushoz, sem pedig a korábbi, a lapos, dudoros, négyszögű markolatgombbal, ~ alakú keresztvassal szorosán az azon időbeli olasz pallosokhoz csatlakozó változathoz nem tartoznak. Görbületük nagyon csekély, de a penge már keskeny, 3, 3·2. legfőlebb 3·5 cm széles. A markolat, illetőleg markolatlemez egyenes s a melynek gombja van, almaalakú, mint a XVI. század első tizedeiből származó egye-

nes kardoké. A keresztvas 26—27 cm hosszú, kerek vagy négyoldalú egyenes rúd, külső felén ökölvédő lemezzel ellátva, melynek aljára egyenes és harántos vonalak vannak bekapcsolva. A pengéhát részint egyenletesen megy egész a pengévéig, s egyik ilyen szablya pengéjére olaszos farkasfog bélyeg van beütve; kettőnél a hegye felé kiugrik a pengéhát s egyiknek a pengéje berakott sárgaréz bélyeggel van ellátva és pedig egyik oldalon két kulccsal és a passai farkasjeggyel, másik oldalon nyolcz küllős körrel; egy szablyának középrésze keskenyedik meg oly módon, hogy fölül is, alul is megtörik a pengéhát s alul a penge mindkét oldala ki van köszörülve. Hosszaságuk (az ép példányoké) $102\frac{1}{2}$ —110 cm közt váltakozik, ebből a pengére 85·5—92·5, a markolatra gomb nélkül 13—15·5, gombbal 17·5—17·8 cm esik.

A kétélű, egyenes kardok a XVI. század első tizedeinek jellegét tüntetik föl. Markolatuk általában véve körtealakú gombban végződik. A 23, 25·5—28·5, 29·5 cm hosszú keresztvas lefelé hajló egyszerű, vagy csavaros rúd, vagy lemez, mely ökölvédő gyűrűvel, egy pedig a szablyáékhoz hasonló lemezzel van ellátva. Hosszaságuk 109—115 cm közt váltakozik, ebből a penge 85—92·5 cm, a markolat 14·5—20·3 cm. A penge szél. tövén 3·5, 3·8, 4·3, 4·6, a legszélesebb 5·4 cm.

A puskacsövek semmi különösebb jeletet nem mutatnak, egyik-másik meg van görbülve, a mi erős dulakodásnak a jele. A két szakállas közül egyik villaalakú fogóval van ellátva, melynek végét a naszádba lehetett erősíteni; a cső a fogóban föl vagy alá mozgatható, úgy hogy tetszés szerinti magasságból lehetett belőle löni.

A három vassalap félgömbalakú, alul szegekkel ellátva, melyekkel a nyakvédő sodrony- vagy bőrvért volt hozzájuk erősítve, egyiknek a teteje barázdálva van. A morion a nyugoti gyalogság jól ismert sisaktípusát tünteti föl, elől hátul fölfelé csapott csücsba futó karimával, tetején tarajjal.

A mellvasak a XVI. század első tizedeiben szokásos módon erősen kidomborodnak; négy közülük bordázott, a mit tudvalevőleg I. Miksa császár hozott használatba, de már 1530 után kimentek a divatból; egynek a közepén gerincz fut végig.

A Kopasz zátonyban talált összes fegyverek ki vannak állítva a régiségtári folyosó XVIII. és XIX. szekrényében, hol csak a sarkantyúk nem tartoznak a lelethez.

13) Ugyancsak *Buda 1540/41-ki ostromából* kell származtatnunk egy Téténynél, szintén a Dunában lelt s a föntebbi sorozatba teljesen beleillő szablyát, melyet 1906 február 13-án szerzett a múzeum. (Hadtört. N. 4/1906.) A csekély görbületű penge háta hegye felé kiugrik, hegye ékalakú; a markolat nyelven még megvan a két szeggel ráerősített falemezboríték; a keresztvas $24\frac{1}{2}$ cm hosszú, egyenes, négyoldalú s vége felé kibővülő rúd, külső oldalán az előbbiekhöz teljesen hasonló s alján egyenes és harántos vonalú ökölvédő lemezzel van ellátva. Hossza 107 cm. A penge. hossza 87 cm, szélessége tövén 3·2 cm.

Ki van állítva a folyosó XX. szekrényében.

14) *Drégely* határában szántás alkalmával két XVI. századbelli szakállast találtak, melyet Jets Mátyás pesti polgár 1860-ban a M. N. Múzeumnak ajándékozott (Rég. N. 59/1860. Lelt. 75, 76.) A szakállasok kétségkívül Drégelyvár 1552-ki ostromának az emlékei, midőn Szondy György oly fényes példáját adta hazaszeretetének s kötelességtudásának. A 87 cm hosszú, 5—8 cm vastag, de nem kerek, hanem nyolczoldalú csövet Majláth B. írta le. A másik nagyobb, szintén nyolcz oldalú, a nyilásnál peremmel ellátva, szakálla kétszeres töréssel lépcsőzetesen keskenyedő négyszög. Hossza 93·5 cm, alján 8, nyilásánál 5·5 cm átmérőjű, a cső nyílása 2·5 cm.

Ki van állítva a folyosó XXI. szekrényében. (Majláth B. Hadtört. Közl. I. k. 1888. 190. l.)

15) Szintén az *1552-ki török hódítások* emlékei közé számíthatunk egy Török-Szentmiklóson (Jász-Kún-Szolnok m.), a volt Törökvár közelében Szécsi István földműves földjén lelt bronzágyú töredéket, melyet 1881 július 1-én megvásárolt a találatól a múzeum. (Rég. N. 93/1881.) Az ágyú 1547 évszámmal és babérkoszorúban Taus cseh város czimerével van ellátva; a czimer: kéttornyú vár, nyitott kapuval, a két torony közt kardot tartó angyal mellképe van. A czimer és évszám fölött négyszögű keretben a következő négysoros cseh fölirat olvasható:

PVRG MISTR. A — — — — —
MIESTA. DOMAŽLIC — — — — —
DAL. VISLICI ET DMASIA. IACOBV —
SLEWACZIE. DIEL. NA. HRAD — — —

Hossza 30 cm szélessége 8—17 cm.

Ki van állítva a régiségtári IV. terem XXIX. szekrényében,
17. sz. a.

NAGY GÉZA.

